

pd

p o s d a t a
Suplemento Cultural

Narrativa

Al seu *Dietari 1997-1998*, l'escriptor Vicenç Villatoro combina el retrat del poder polític amb les reflexions sobre la literatura i la vida (pàg. 5).

REUTERS/ENRIQUE MARCARIAN

JOVES LECTORES. El gènere fantàstic continua sent el preferit pel públic juvenil.

Avantatges i inconvenients de les guies de lectura

El valor de llegir més enllà de l'escola

Eduard Ramírez
És habitual reivindicar la lectura com a plaer que ens obri espais de llibertat, bé perquè estimula la imaginació o bé perquè fonamenta la capacitat d'anàlisi crítica. Alhora trobem una profusió de llibres enfocats al públic escolaritzat que inclouen a les darreres pàgines propostes didàctiques. El seu objectiu declarat és controlar aquestes lectures obligatòries i traure'n major profit. Ara bé, en són els únics objectius?, mantindríem volums així a les lleixes dels nostres llibres de lectura, o els deixariem de banda en acabar el curs?

«No ens cansem de repetir que volem fer lectors, especialment entre la gent jove; i en canvi els

enviem el missatge que una obra literària no és prou per ella mateixa. Que no és suficient el plaer gratuït de llegir-la, sinó que és una excusa perquè facen després tota una bateria d'exercicis». Són paraules de Pere Calonge, professor d'institut i crític literari, que considera que la literatura ja té valors didàctics sense necessitat d'afegitons. Comparteix aquesta visió l'autor Vicente Muñoz Puelles —premi Nacional de Literatura Infantil i Juvenil en 1999— que creu que «un bon llibre de ficció ha de ser prou per ell mateix, en qualsevol edat. Les guies didàctiques produeixen una sensació d'inseguretat. Suggereixen que es desconfia de la claredat del text o bé de la capacitat del lector per a en-

tendre'l. Els adolescents, per cert, haurien de llegir qualsevol llibre. I els adults, de tant en tant, haurien de llegir bons llibres per a xiquets, sense guies».

Sense allunyar-se massa d'aquesta opinió, el professor de secundària Voro Signes explica l'ús pràctic d'aquests complements: «Si la guia didàctica ve separada queda un llibre de lectura normal, mentre que integrat queda com un llibre d'escola, pareix que perd seriositat com a literatura. I normalment als alumnes no els fa cap gràcia que n'hi haja». Però reconeix que aquestes guies permeten trobar noves perspectives d'acostament i de treball de les lectures, per tal d'aprofundir l'anàlisi i el comentari de textos, «representen

una ajuda didàctica per al professor, i en eixe sentit hi estic d'acord». La utilitat d'aquestes propostes ha d'adaptar-se al temps disponible: «Cal seleccionar quines activitats fer, segons les nostres possibilitats. Si n'aprofitem algunes, a banda dels típics control de lectura, resum i opinió personal», conclou Signes.

Segons opina Carme Gregori Soldevila, professora de literatura a la Universitat de València, «incloure propostes didàctiques converteix automàticament una obra en material escolar, de manera que se'n subordina la

III
Les propostes didàctiques integrades en el mateix volum converteixen l'obra literària en material escolar

lectura a aquesta funció. Això és a banda que el lector sempre té l'opció d'ignorar aquesta part, parle del disseny comercial del producte. Fa, doncs, la impressió que amb l'afegit, el llibre s'adequa a l'ús escolar».

Un mercat delejat

La literatura infantil i juvenil mostra les més importants xifres de producció i vendes, i potser la incorporació de complements didàctics tinga la causa en l'interès editorial per accedir al mercat pròsper de l'escola. Encara que això desvie les edicions dels gustos dels lectors. La dificultat de fer conviure el bé cultural que representa aquesta literatura amb les pressions empresarials i comercials afecten el producte editorial. El president de la Fundació Bromera de foment de la lectura, Josep Antoni Fluixà, apunta per resumir-ho a «la vessant econòmica que hi ha, perquè fer propostes didàctiques pot suposar un augment de vendes, per l'accés al mercat escolar. Per tant estan pensades de cara al professorat, que ací fa de mediador, provant d'aportar-los un recurs més». Coincideix en l'anàlisi Gregori quan recorda que «les propostes didàctiques no acostumen a estar pensades per a l'aplicació individual del lector, com a part del diàleg llibre-lector, sinó per a ser realitzades sota la tutela del professor i seguint les seues indicacions, com en la major part del material pedagògic».

L'interès comercial legítim, en tot cas, no pot amagar altres aspectes. Per a començar Gregori esmenta la qualitat dels cursos que s'hi ofereixen: «Hi ha bones i males propostes didàctiques, originals i còpies, treball fet per gent que ha assajat i contrastat les propostes i altres casos que copien indefinidament exercicis i activitats que no aporten res per la seua vaguetat o gratuïtat». També alerta que acostumar els joves a llegir edicions de consum escolar té com a seqüela «impedir que entren en contacte amb les editorials i col·leccions existents, que és una informació que hauria de posseir un lector mitjà, més encara en els clàssics». Al seu torn Calonge denuncia que les relacions perniciososes entre aquests llibres i l'escola s'estén a «llibres que pretenen ser envasos de valors, com si el mestre poguera prescriure'ls en funció de quins valors vol que treballen els seus alumnes». I continua destriant entre llibres i literatura: «És diferent fer lectors de literatura i consumidors de llibres. Arreu es publica massa, però en la literatura feta explícitament per a joves és excessiu, cosa que fa més present la tendència a tractar el llibre com un producte. I així el

>>

llibre pot contenir literatura o no, però no pot deixar de dur, sembla, l'aprofitament didàctic de la cosa». És a dir que l'interès comercial de les editorials ha de continuar buscant opcions diverses per tal de presentar les més adients per a un lector autònom.

Alternatives lectores

Muñoz Puelles anima a reflexionar i evitar reiteracions estèrils respecte a la promoció de la lectura: «L'única justificació d'una guia didàctica és que siga tan creativa com el llibre que acompanya. Crec que l'afany d'intervencionisme dels adults va en perjudici de la curio-

Acostumar els joves a llegir publicacions de consum escolar dificulta que entren en contacte amb les col·leccions literàries

sitat lectora de xiquets i joves. Part de l'encís de la lectura és que, d'alguna manera, el llibre es fa i canvia a mesura que un el llig i també està en procés de canvi. Si ho expliquem tot l'autonomia del lector s'esvaeix, així com l'espontaneïtat i l'encant de la relació amb el llibre». Fluixà opina que les guies didàctiques han d'anar separades del llibre perquè aquest «és un objecte de lectura i la lectura és viu, no és un deure». Per això en proposa un contacte quotidià i directe, que a escola es done valor a la lectura, que se'n destaquen i premien les actituds lectores: «Cal que a l'aula sempre estiguen presents

els llibres amb activitats i estratègies: treballar itineraris de lectura més que llibres, citar obres, llegir també premsa... Al capdavant connectar amb els interessos dels alumnes, ficar imaginació per tal d'incitar-los la curiositat i les expectatives».

Les editorials, de fet, ja practiquen alternatives a la inclusió de guies didàctiques en els llibres. Com per exemple tindres disponibles al web de l'editorial, o presentar-les amb enquadernació independent per a ús dels docents, o incloure una mena de carta de l'autor als lectors, o promoure els estudis introductoris i les notes a peu de pàgina, que si tenen en compte la divulgació literària poden garantir l'accés a l'obra d'una majoria de lectors. Es tracta d'oferir complements a la lectura principal. En base a la seua experiència, l'escriptor Muñoz Puelles afirma que «l'únic que pot enriquir realment un text és el diàleg amb l'autor, sempre que es produïssa en condicions d'igualtat, llibertat i sinceritat. Però, insistent, en principi el text hauria de bastar-se per ell mateix». I Calonge esmenta un altre dels plaers de la lectura en reconèixer que no li sembla negatiu que «la literatura supose un esforç, al contrari. Un dels seus al·licients és anar superant els obstacles que et planteja».

De manera semblant, aquest debat hauria de promoure el dinamisme i obrir via a noves iniciatives que superen problemes actuals. Per això tanquem amb l'opinió del pedagog, escriptor i crític literari Joan Portell: «Aquestes guies didàctiques, sempre i quan estiguin compensades per una lectura lliure, em semblarien correctes. El problema és que normalment les lectures que es fan són clarament dirigides. Si a nosaltres després de llegir ens feren omplir una fitxa i respondre un seguit de preguntes, llegiríem? Una altra cosa és que s'hagi de fer. Perquè hi ha la pregunta oposada per a la discussió: si els nens no llegissin això, llegirien alguna altra cosa?».

Una indústria forta i estable

E. R. Segons dades de l'Anuari del Llibre Infantil i Juvenil 2007 (Ed. SM) la facturació d'aquests llibres a Espanya s'ha incrementat un 14,8 %, cinc vegades més que el creixement de la producció general del sector editorial. Aquesta literatura en català mostra signes de consolidació, ja que se'n van publicar 12.000 títols l'any 2005 i n'ha creat lectors i autors. El manifest del Consell de Literatura Infantil i Juvenil de Catalunya (CLIJCAT) considera que aquests llibres són un bé cultural essencial per al procés de formació i creixement de l'infant i el jove. També que la lectura ha d'arrelar en la seua vida com més aviat millor per a despertar interès i crear hàbit lector. Tot i que la classificació per edats és per orientar els adults, que sovint actuen com a mediadors, el manifest

vol incorporar-la com una necessitat vital. Amb la implicació dels qui elaboren i difonen els llibres, així com de pares i mares, institucions i mitjans de comunicació. L'Anuari informa que el 94% dels pares considera la lectura imprescindible en l'educació, però mentre un terç llig cada dia amb els seus fills d'entre 9 i 17 anys un altre terç no ho fa mai. A més el 94% dels xiquets menors de 14 anys lligen per iniciativa pròpia. El gènere fantàstic manté un major reclam per a aquest públic, però també hi ha col·leccions divulgatives que combinen informació i ficció. Pel que fa a les guies didàctiques, les d'infantil incorporen un aspecte lúdic per als alumnes a banda d'informació per als docents, mentre que les adreçades a la joventut incideixen més en l'anàlisi de l'estil.

Muñoz Puelles ha escrit una novela ambientada en 2083

Viaje al futuro

Eduardo Alonso

Hubo un tiempo, ya lejano, allá por 2008, en que los escolares españoles leían libros, no por afición, sino por imposición de sus profesores. Ya en aquel año los libros eran objetos un tanto anticuados, pues no tenían pilas ni cabales ni chips ni siquiera mando a distancia, pero abundaban en exceso, había ferias en las ciudades (¡Feria del libro!, decían), y mucha gente los amontonaba en su casa sin saber qué hacer con ellos. Un libro era un regalo para salir al paso en Reyes o en un cumpleaños, la obligatoriedad de lectura en las aulas movía un formidable negocio, muchas mujeres eran adictas (los hombres menos) y quedaban profesores, tan anticuados quizás como los libros, que creían que eran un instrumento útil para el aprendizaje. En ese tiempo del que hablo, profesores de mente extraña suponían que una novela proporcionaba entretenimiento, mejoraba la capacidad lingüística, estimulaba la fantasía, ayudaba a interpretar la vida... El caso es que en aquel año de 2008, cuando España ganó la Eurocopa de fútbol con un entrenador toco y castizo, llamado Luis, a secas, pero apodado (risum tenatis!, aguantad la risa) ¡El sabio de Hortaleza!, en aquel año memorable, digo, se editaron en España casi diez mil libros de literatura infantil y juvenil. ¡Diez mil! ¿no es fantástico? Cuando les doy este dato a mis alumnos teletutorizados, que nunca han visto un libro de papel en su vida, abren unos ojos como platos.

En el año I de la Fórmula 1 en Valencia había un floreciente mercado editorial a costa de niños y adolescentes. Los escolares eran lectores cautivos. La tarea de leer les resultaba tediosa. «¡Jo, profe, tío, qué rollo!», renegaban, porque preferían jugar a mandarse fotos por el móvil, oír música en MP3, navegar por internet y darle a las consolas de los llamados videojuegos, que hace setenta y cinco años hacían furor y eran, como podéis suponer, aparatos muy rudimentarios, pero indicativos de los grandes cambios tecnológicos que se avecinaban. ¿Por qué se editaban tantos libros, si tenían perdida la batalla con las tecnologías digitalizadas? Ya se sabe que en época de crisis suelen radicarse las ideologías, se atrincheran las creencias y se acopia toda suerte de residuos para resistir el embate avasallador de los cambios. Por eso en 2008 había muchos que se parapeataban con libros antes de sucumbir a las novedades, como los saguntinos que, *omni spe salutis amissa*, perdida toda esperanza de salvación, amontonaron sus enseres y ellos mismos se echaron a la hoguera antes de entregarse a los cartagineses. En fin, ya digo, eran años confusos porque como había di-

Vicente Muñoz Puelles

2083
Edebé, Barcelona, 2008

cho un tal Ortega y Gasset décadas antes, crecía la cultura de la cabeza y se atrofiaba la cultura del corazón. Mucho progreso científico, admirable desarrollo técnico y veloces cambios cotidianos, pero la cultura sentimental seguía tan mediocre y primitiva como siempre. La gente no sabía resolver sus conflictos emocionales: basta ver un telediario de la época o descargar una página de periódico (aún había periódicos de papel) para darse cuenta de que el mundo era bastante horroroso. Eso sin entrar en alcobas o en despacho de los sicólogos.

Hoy toda la producción cultural es colectiva, como siempre lo ha sido la cultura de la imagen. Pero hace tres cuartos de siglo el libro era de hechura individual, obra de un artesano solitario. A principios de este siglo XXI la literatura ya había perdido relevancia social y ningún escritor se planteaba su trabajo como un destino o tarea comprometida con un mundo tan espectacular como injusto. Los escritores hacían productos para satisfacer la demanda, y salvo unos pocos que se forraban, a los más no les daba para comer, sino para merendar. Algún escritor, sin embargo, tan anticuado sin duda como aquellos mazos de papel encuadernados, escribía por oficio y por afición, pues igual que los últimos profesores del *ancien système*, tenía al libro por objeto mágico, una especie de linterna de

Aladino o marcapapas, imprescindible para mantener vivo el corazón.

Uno de estos escritores fue el valenciano Vicente Muñoz Puelles, autor de un librito visionario que tituló *2083*, y que narraba con ingenio la peripecia de un chico de dieciséis años, tan raro y solitario que le dio por frecuentar Bibliotravel y «leer», como se lee hoy, algunos libros conservados en la Docunacional. El autor se anticipa temerariamente nada menos que 75 años para urdir su historia. Alude a los efectos desastrosos del cambio climático, ya entonces imparable, atisba la frialdad sentimental de nuestra sociedad, gente sana y correcta, pero sin pasiones, sin risas, sin inquietudes, un poco como en aquellas películas de ciencia ficción cuyos personajes tenían un *router* por alma. El tal Muñoz Puelles es de una encantadora ingenuidad al narrar de pasada detalles cotidianos de hoy: los melocotones termoestabilizados, la narcococa, los perros robot, los trenes magnéticos que cruzan la ciudad... Atina más al describir el ritual de lectura: la posición en el sillón viajero, los sensores en la cabeza, el amplificador de inteligencia y las zozobras del huérfano David antes de empezar el viaje. Porque leer nada tiene hoy que ver con el rudimentario acto de descifrar letras, pasar páginas de papel... Hoy leer es viajar físicamente al interior del libro, hasta el punto de que el lector puede participar en la historia, vivirla intensamente, modificarla incluso, y suplantar a Ulises, a Sancho Panza o a David Copperfield para revivir sus aventuras. Pero es una actividad infrecuente. Hay que estar un poco loco o ser raro para leer aquellos libros y meterse de hoz y coze en tal berenjena afectiva. Es lo que hace el protagonista de *2083*, que, cómo no, cuenta su hazaña, y acaba pareciéndose a un adolescente de 2008, de aquella época turbia en que en el fondo toda la gente necesitaba ser querida.

El tal Muñoz Puelles, que ya había escrito otros libros juveniles con notable aprecio, escribió esta novelita para quinceañeros, que, seguro, disfrutarían mucho con su lectura, porque se proyectaba hacia el futuro (el año actual) y al pasado libresco de la Biblia, Homero, Cervantes, Turgueniev... De paso va dejando elegíacas impresiones sobre el fin de los libros y los placeres perdidos: el libro es como un sueño, donde todo puede ocurrir y donde el lector adquiere doble conciencia, la del personaje y la suya propia... En fin, si yo fuera uno de aquellos profesores de hace tres cuartos de siglo, cuando ganó Eurovisión una exquisita melodía titulada *Chiquilicuatre* (¡hay que joderse!), recomendaría con entusiasmo este libro.

Un libro visionario que narra la peripecia de un joven tan raro y solitario que le dio por visitar Bibliotravel y leer como se lee hoy